

N. IORGA

MARAMURĂȘUL NOSTRU

CONFERINȚĂ LA RADIO
(21 DECEMBRE 1938)

„DATINA ROMÂNEASCĂ“, VĂLENII-DE-MUNTE

1939

N. IORGA

MARAMURĂȘUL NOSTRU

CONFERINȚĂ LA RADIO
(21 DECEMBRE 1938)

„DATINA ROMÂNEASCĂ”, VĂLENI-DE-MUNTE
1939

REVISTA DE ISTORIA
ROMÂNIEI

**Extras din „Revista Istorică“
anul al XXV-lea, n-le 1-3.**

Maramurășul nostru ¹

Ziarele publică telegrama prin care se anunță că s'a numit consul al României la Hust, „Chust“, un excelent tânăr diplomat, care va avea să îndeplinească în acest Maramurăș, asupra căruia se întind atâtea poftă și care cuprinde în el însuși periculoasa problemă a Marii Ucraine, menită să treacă și peste Bucovina la Nord de Prut, și alte interese decît acelea pur comerciale care se încredințează de obicei consulilor.

Felul cum se scrie numele Hustului, ca și acela în care se va preface vechiul Muncaciu, odinioară Muncacevo, ca pentru Slovaci, iar acum trebuind să se supună celei mai stricte ortografii ungurești, arată cit de străini sîntem noi, prin nu știu ce pregătire școlară lipsită de serioșitate și de orizont, de lucrurile care ar trebui să fie socotite ca ținînd mai de aproape de ființa noastră și de rosturile noastre în viitor.

¹ În ziarul *România*, no. 197, d. Petre Petrinca dă aceste prețioase știri: „Atillio Tamaro (*La lotta delle razze nell'Europa Danubiana*) ni spune că Romîni anexați Cehoslovaciei prin Marele Războiu sînt răsîndiți în județele: Maramurăș (23 0/0), Bereg (0,2 0/0), Ung (0,1 0/0), Ugôcea (10,6 0/0).

E. A. Monfosca (*Le minoranze nazionali contemplate dagli atti internazionali*“, vol. I, p. 211) ni dă două statistici cu privire la Romîni din Rusia subcarpatică, în prima statistică Romîni sînt trecuți cu cifra de 53.516 suflete, iar în a doua sînt arătați în număr de 80.000. În harta naționalităților a lui Monfosca, Romîni sînt arătați cu cifra de 53.000 suflete (p. 254). În statisticile lui Monfosca sînt trecuți și Romîni maghiarisați ori rutenisați.

Dr. E. Ammende (*Die Nationalitäten in den Staaten Europas*) ni spune că minoritatea romînă din Rusia Subcarpatică este în număr de abia 14.828

Aceasta explică, de alături, și așa de trecătorul interes pe care l-a trezit inițiativa bunilor Români din Maramurășul de la Nord de Tisa și sprijinirea călduroasă a acestei idei de Liga Culturală, când a fost vorba ca numeroșilor Români cari trăiesc în frumosul Ținut ce se întinde dincolo de granița noastră să li se asigure, sau supt steagul românesc, sau într'o autonomie garantată, în care să nu se amestece învățători propagandiști ucrainieni și un cler ciștigat, când este unit, adesea ori de ideea „întregirii ungurești“, și lipsa de orice sentiment de părere de rău că și prietenii noștri de la Praga, cu toate făgăduielile date într'un moment, au trecut dincolo de acest drept românesc și că guvernul de la Hust n'a arătat nicio preocupare în sensul satisfacerii unor dorinți legitime, chiar dacă s'ar fi ținut a se păstra granița naturală a Tisei. De fapt, cum se vede și din aceia că, de atâtea ori, ziarele, vorbind de localități din Ardeal care ni aparțin acum nouă, întrebuițează încă numele pe care le purtau pe vremea ungurească, această atitudine de indiferență, alături de absența oricărui devotament pentru gândirea românească și pentru cărțile în limba noastră, e unul din tristele

suflete. După recensământul cehoslovac din 1930, Românii din Rusia subcarpatică sînt în număr de 13.004.

Joseph Chmelar (*La minorité polonaise en Tchécoslovaquie*), în 1935, ni arată în Rusia Subcarpatică un număr de abia 12.641 Români („En Russie subcarpathique, il existe une petite minorité roumaine, qui ne compte que 12.641 âmes“).

Alți specialiști ni spun că numărul minorității romine din Rusia Subcarpatică este de 25.000-30.000 suflete.

Majoritatea Românilor din Maramurășul de peste Tisa sînt astăzi de confesiune greco-catolică. În satele lor s: află biserici foarte vechi, construite din lemn de stejar, ca e au caracteristica arhitectonică extrem de interesantă.

În comuna Apșa-de-jos se află două biserici românești, conduse de preoți români. De această parohie se țin filialele românești: Cireș, Valea Seradei, Botcăuți și Dealul Ursului.

În Apșa de-mijloc, de asemeni se află două biserici unite romine, de care se țin cătunul rominesc Plăiuț și comuna românească Apșa-de-sus.

În Slatina se află de asemeni o biserică greco-catolică romină, care are ca filială cătunul rominesc Hândal sau Ocna.

O altă parohie gr.-cat. romină se află în comuna românească Biserica Albă.

Parohiile gr.-cat. romine din Rusia subcarpatică sînt conduse de către preoți români.

În 1985, Românii din Maramurășul de peste Tisa aveau șase preoți români, supuși jurisdicțiunii Episcopiei unite romine de Gherla“.

semne ale vremurilor. Ni se arată încă odată cît de departe sîntem noi, în minunatul Stat pe care ni l-a creat îndărătnica rezistență a țaranului nostru și simțul de dreptate pe care l-a avut, fie și într'un singur moment, Europa învingătoare, pentru triumful dreptului, de acea conștiință de noi înșine, fără care toate fundațiile politice sînt deschise tuturor amenințărilor, expuse tuturor primejdiilor, îngrijorînd pe cei cari, cu atîta iubire și cu o trudă așa de îndărătnică, au lucrat pentru atingerea unor ținte care de a doua zi, din lipsa de cunoștințe îndestulătoare a popoului întreg, pot să ajungă din nou în discuție.

De aceia, în lupta statornică pe care o duc împotriva acestui esențial neajuns al ființii noastre morale, am crezut că este vremea să se vorbească în altă formă decît a unor discuții istorice recente, în care din nenorocire cele două Bisericii românești, cea ortodoxă și cea unită, se înfruntă în polemici pline de amărăciune, de chestiunea, prea mult scăpată din vedere, nu numai a rosturilor noastre naționale, dar și a rosturilor politice de caracter istoric venite din conștiința mai tare a altor vremuri, pe care le-a avut națiunea noastră acolo, în Maramuraș.

Aceste drepturi sînt într'adevăr foarte vechi. Ele ni vin de la cei mai îndepărtați strămoși ai noștri. Fără să aibă cineva conștiința permanenței elementului ancestral în văile acestor frumoși munți, s'ar înșela asupra vechimii înseși a stăruinții în aceste locuri a raselor de unde vine, prin prefacerea romană, însăși ființa noastră.

Maramurașul poartă un nume care nu poate veni de aiurea decît din moștenirea noastră dacă. Vechea ipotesă că el ar fi alcătuit din numele a două riuri trebuie înlăturată, un astfel de cas nepresintîndu-se nicăiri în formarea nomenclaturii geografice.

Este mult mai probabil că și în Mara și în Murăș este aceeași veche rădăcină tragică a acelor strămoși daci, precum, în ce privește pe alți strămoși lăaturalnici, Sciții, în „Olt“, în „Oltenia“ și în „Oltenița“ trebuie să se recunoască o altă rădăcină pentru același concept, al riului.

Nu numai că recunoaștem această ascendență a rădăcinilor rasei noastre în numele Maramurașului, dar în ținuturile vecine, unde a fost odinioară o populație românească foarte numeroasă, care s'a slavizat numai de prin secolul al XIV-lea înainte, Un-

gurii cel puțin nu pot să revendice nicio prioritate pe baza aceasta a numelor geografice, Slavii ei însiși transmițând nume care pot să vină de la dînșii numai prin mijlocirea Romînilor cari se aflau în jurul lor și pe cari au izbutit să și-i asimileze.

Într'adevăr numele comitatului Ug, românește Ugocea, — el se asemănă cu numele lui Ugrin, din părțile Făgărașului, pe care îl reclamă cu atîta îndărătnicie Ungurii, — arată, în această formă pe care-o are în limba noastră, legătura cu atîtea alte nume de accidente geografice sau de formații regionale, precum ar fi: pasul Bratocei sau nume ca Murgociu, Buhociu, ș. a. m. d. Iar celalt comitat, care se leagă în chipul cel mai strîns cu Maramurașul, comitatul de Bereg, nu află pentru numele său nimic corespondent în tesaurul lexical unguresc, ci avem a face cu o vocalizare ungurească a cuvîntului de *breg*, care, cum se dovedește prin atîtea exemple în Balcani, ca Bregova, Cerveni-Breg, nu înseamnă altceva decît: trecătoare peste un riu.

Deci nomenclatura geografică spune aceasta :

Sau străvechi nume, care nu pot veni decît din originea traco-dacică, direct asupra noastră, sau nume slave acomodate cu felul nostru de a vorbi și represintînd acea mijlocire a elementului românesc, care se întilnește dincolo de Carpați, de la un capăt la altul al tuturor regiunilor.

Toți munții sînt plini de o nomenclatură românească, pe care o întilnește cineva și în regiunile unde noi, ca limbă, dar nu ca obiceiuri, ca înfățișare, ca îmbrăcăminte și artă, nu mai existăm de mult. Este întocmai așa ca în Galiția, unde aceste nume românești ale muntelui merg pînă la elementele valahe din apropierea Cracoviei, cu arta lor așa de caracteristică, absolut deosebită de cea națională polonă.

Anumite tendențioase cărți ungurești presintă regiunea Maramurașului, de altfel ca și cea mai mare parte din Secuime, ca fiind absolut nelocuită. Romîinii ar fi venit și s'ar fi așezat acolo printr'o emigrație de un caracter foarte tîrziu. Nenorocită ideea falsă, care a intrat și într'un fel de conștiință populară a Ungurilor din România, cum mi s'a dovedit de curînd printr'o scrisoare injurioasă, de caracter semi-popular, care mi-a venit din Secuime în legătură cu conferința mea precedentă.

Dacă ar fi așa, dacă Romîinii ar fi niște pribegi pe cari i-a adus capriciul vîntului, dacă ei ar fi venit, cum credeau chiar și

anumiţi cugetători slovaci din Praga, pe urma aşezării Rutenilor, şi aceştia ar fi elementul cel vechiu, atunci nu s'ar lămuri de ce marele rege, cavaler şi conducător de cruciată, Ludovic, din secolul al XIV-lea, ar fi recurs, în crearea armatei sale de „viteji“, în primul rînd la voevozii noştri din aceste părţi maramurăşene. Nimeni nu s'a gîndit vre-odată să se sprijine militar pe elemente abia sosite, nu îndestul de înrădăcinate, neavînd prin urmare cu pămîntul alt caracter decît al unei concesi. Şi în multe acte maramurăşene tipărite de răposatul Ioan Mihalyi nu se găseşte niciunul care să arăte întia stabilire a unui conducător de Romîni pe săraca brazdă maramurăşeană, pe care, de alminteri, aceştia ar fi fost oamenii cei mai neghiobi din lume dacă ar fi preferat-o în locul şesurilor vecine, unde şi-ar fi găsit alte împrejurări de viaţă. Pentru ca aceşti oameni să fie, nu numai sprijinitori ai Coroanei ungare, în noua şi atît de îndrăzneţa ei ofensivă către Răsărit, dar şi în stare să creeze alături, în două forme deosebite, care s'au contopit pe urmă, noua „ţară românească a Moldovei“, cu Dragoş şi Bogdan, *pentru aceasta trebuia o populaţie etnică de mare vechime, deprinsă cu apărarea graniţei şi avînd un prisos de energie care să se poată revărsa asupra ţinuturilor vecine.*

Mai mult decît atîta: conducătorii aceştia romîni aveau o conştiinţă atît de înaltă de rostul lor, încît li s'a părut că trebuie, nu numai să ridice lăcaşuri de închinare cum este cel din Peri, care se găseşte acum în Slovacia şi care cel puţin n'a ajuns să guste plăcerea „întregirii ungureşti“, dar ei au vrut, acei voevози de la sfîrşitul secolului al XIV-lea, Balica şi Dragu, cu nume aşa de frumos româneşti, să nu aibă nicio legătură bisericească, nu cu Vlădicii romîni, cari nu erau în aceste părţi, dar tocmai cu fundaţiile religioase ale Rutenilor vecini, de supt oblăduirea neamului litvano-rus al Corâiatovicilor. De aceia, fiind capabili şi de legături foarte depărtate cu însuşi Constantinopolul, ei au cerut de la Patriarhul ortodox ca el să-şi înfigă aici „crucea“, făcînd din egumenul acestei fundaţii „stavropighiale“ un adevărat episcop, a cărui putere se întindea asupra multor ţinuturi din vecinătate.

Mai este de observat un lucru: dacă oamenii aceştia ar fi fost nişte nou-veniţi, a căror origine ar trebui căutată în Balcani, ei ar fi adus de acolo în actele publice limba slavonă şi formele

caracteristice pentru cancelarie de dincolo de Dunăre. În loc de aceasta, și aici, ca și în Țara Hațegului, a trebuit influența formelor de limbă, formelor de redacție ale Românilor de la Sud de Carpați, grăbiți să împrumute pentru Biserică și Stat veșmintul sud-dunărean slav, pentru ca, ici și colo, să apară, peste mulțimea de documente latine, de alcătuire ungurească, rari cazuri de documente având celalt caracter.

Apoi, până pe vremea lui Mihai Viteazul, s'au păstrat în fruntea Maramurășului, ca represintanți ai Coroanei ungurești, șpani români, cum sînt Poganii, ajutați de alți căpitani, tot Români, cum este neamul Bilț.

Oamenii aceștia sînt așa de Români, încît se folosesc de la o bucată de vreme de limba românească, în care, la această graniță, încă de pe la 1400 s'au tradus cărțile sfinte, pentru înșeși ordinele care pleacă de la dînșii.

Este astfel la acești *boieri*, cari și-au luat acest titlu din Moldova creată de dînșii, numindu-și copiii „coconi“ și „cocoane“, *o conștiință românească mai puternică decît chiar aceia a fraților liberi, cari trăiau oficial și bisericește în forme de limbă împrumutată.*

Nimic nu este mai explicabil deci decît ca, atunci cînd Mihai Viteazul a ajuns prin voința vremurilor stăpîn pe Ardeal, el să ceară cu toată hotărîrea, în toate instrucțiunile pe care le-a dat solilor săi, ca acest Maramurăș să-i fie întreg încredințat, specificînd înainte de toate, alături de nevoia ce o simția de a stăpîni Ardealul și ținutul Bihorului, și acesta al Maramurășului, *specificînd că privește ca principal centru al lui Hustul.*

Citez, din aceste instrucții, una tot în limba pe care o întrebunțau șpanii maramurășeni :

„Oradea cu Ținutul Bihorului și Hustul cu Ținutul Maramurășului și ținuturile Crasnei și ale Solnocului și ale Sărandului și Nagbaia (Baia-Mare) cu Baia-de-Sus și toate ținuturile lor, așa cum se învoise Casa de Austria să le lase stăpînitorului Ardealului altă dată“.

O alta: „Cele cinci varmeghii care sînt Bihorul și Solnocul de mijloc, Maramurășul, Sărandul, Crasna să rumpă aicea cătră Ardeal, cu cetățile și cu ținuturile, cum au fost mai denainte vreme, cum cetățile de pre margini ce se vor slobozi din mina păgînilor spre dumnealui (Mihai): Timișoara, Felnacul, Cea-

nadul, Beşcherecul, Panciova, Berinul, cu toate ținuturile cite sînt pînă în Dunăre, să fie moşie fir pre fir.“

În Ianuar 1600, Basta se plîngea că Mihai vrea să ocupe cu sila Hustul, Chioara și alte cetăți, și dușmanul pînă la moarte al lui Mihai făcea să între tot cu sila o garnisoană de Nemți, înlăturînd pe Ungurii cari fuseseră pînă atunci acolo.

În această vreme, pînă tîrziu, în 1601, Gheorghe Pogan era socotit ca un stăpînitor aproape autonom al Maramurăşului, păstrîndu-se liber de orice acțiune între cei trei rîvnitori ai țării: Mihai, Basta și Sigismund Báthory.

De altfel, încă în Decembre 1599, a doua zi după biruința lui Mihai, pentru asigurarea lucrurilor din Maramurăş trebuia o înțelegere a lui Basta cu șpanul ungur al țării, cu Pogan, viceșpanul, cu castelanul ungur din Hust și cu boierii de acolo. Pogan avea însă legăturile lui deosebite, permanente, cu Moldova lui Ieremia Movilă.

La 1601 el se putea intitula „Gheorghe Pogany din Țeb, viceșpan al Maramurăşului“, și Bistrițenii îl onorau ca pe un vecin puternic.

În ce privește chiar Ungvár, Uzhorodul de ieri al Slovacilor, un raport din Mart 1600 arată că această cetate era legată de Chioara și încredințată boierului român Aga Leca, în fruntea a 1.200 de Romîni ¹.

Așa de necesară îi părea lui Mihai stăpînirea în aceste locuri, încît el, care a întărit Scaunul bisericesc al Romînilor din Ardeal, a luat pe egumenul Sîrghie de la Tismana și l-a așezat să fie Vlădică acolo, în Maramurăş, chiar în Muncaciu.

Clipa aceasta unică a trecut, dar *nimeni n'a putut să rupă continuitatea Maramurăşului cu toate rosturile noastre.*

Episcopii au dăinuit acolo neconținut pînă la Stoica și Dosoftei, de la începutul secolului al XVIII-lea ². O țărănime sărăcită mai tîrziu, înecată de o Evreime de ultimă speță, absolut necivilizată, și-a păstrat conștiința de „boierie“ pînă în timpurile noastre și tot ceia ce se leagă ca mîndrie de dînsa. Cînd, cu atîta greu-

¹ Toate dovezile în Documentele lui Mihai Viteazul ce am publicat ca volumul XII din colecția Hürmuzaki.

² V. Iorga, *Studii și doc.*, XII, p. xxxvii și urm., *Istoria Bisericii Românilor din Maramurăş și Istoria Bisericii românești.*

tate, niște ctitori modești au putut ridica bisericuța lui Moisi patriarhul, de la Moiseiu, în Maramurăș, călugării de la Putna au fost rugați să-și trimeată represintanții lor la sfințire, ctitoria lui Ștefan-cel-Mare unindu-se astfel, în acest act solemn, cu aceia a descendenților umili din însuși neamul care întemeiasse Moldova ¹.

Cînd în părțile bistrițene și maramurășene, la începutul secolului al XVIII-lea, a intrat Mihai Racoviță, Domnul Moldovei, răsbunător contra Austrieilor, el a dat ordin ca toată această populație românească să fie cruțată de neajunsurile războiului ².

Până în zilele noastre aristocrația românească de acolo s'a păstrat, și, pe o vreme cînd numai cei mai cutezători se puteau gîndi la întinderea Statului român dincolo de Carpați, unul din Mihălești, cari au dat pe Mitropolitul Victor de la Blaj, culegea cu un sentiment de adîncă pietate istorică tot ce putea servi pentru a descoperi pe înaintașii din rîndul „vitejilor“ de odinioară, din cari se cobora și neamul său. De altfel șeful Ruteniei maramurășene se chiamă azi Volosin, „Romînul“. Iar, în ajunul războiului pentru Independență, un admirabil copil de preot din Maramurăș, Artemie Anderco, călătorind, cu o bursă particulară din București, în Italia, în Franța, impregnîndu-se de simțul latinității, se întovărășia cu studeuții romîni veniți din toate părțile românești libere, și croia pentru viitor planuri mari, pe care o moarte năprasnică l-a împiedecat de a le urmări mai departe ³.

Iată ce ne leagă de Maramurăș. Dacă ignoranța face pe cei mai mulți să nu se gîndească la aceasta, cel puțin cînd li se învederează ceia ce n'au știut, ei au datoria de a păstra cunoștința ca o contribuție esențială la simțul de întregime românească, împreună cu toate datoriile care derivă, la orice moment, dintr'însul.

¹ V. Iorga, în *Biserica ortodoxă română*, 1938.

² Cronică lui Chiparisa, în C. Erbiceanu, *Cronicarii greci*.

³ S'au publicat de mine, în *Neamul Românesc literar*, și extras.

